

Obilježja migracijskih tokova i integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada u južnoeuropskim zemljama članicama Europske unije

Gregurović, Snježana

Source / Izvornik: **Migracijske i etničke teme, 2011, 27, 57 - 75**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:527059>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

UDK: 331.556.44:316.73(4-13:4-67 EU)
 314.742:316.73(4-13:4-67 EU)
 Pregledni rad
 Primljeno: 23. 02. 2011.
 Prihvaćeno: 03. 04. 2011.

Snježana GREGUROVIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
snjezana.gregurovic@imin.hr

Obilježja migracijskih tokova i integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada u južnoeuropskim zemljama članicama Europske unije

SAŽETAK

Početak devedesetih godina 20. stoljeća, a posebno nakon pristupanja Europskoj uniji, južnoeuropske zemlje susreću se s povećanim imigracijskim priljevom, osobito državljana trećih zemalja. Većina migracijskih tokova odnosi se na ilegalne migracije. U radu se pomoću teorije segmentiranog tržišta rada analizira integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada. Visoki stupanj segmentacije i nezakonitosti na tržištima rada u analiziranim zemljama posebno je prisutan u građevinarskom, poljodjelskom i uslužnom sektoru (kućanstva, hotelijerstvo i ugostiteljstvo). Nezakonito zapošljavanje važan je privlačni čimbenik za ilegalne migrante i potiče razvoj ilegalnih migracija. Učestalom provedbom regulacijskih programa tek se djelomično uspijeva riješiti problem ilegalnih migranata, a njima se usporedo »privlačni« sve veći broj novih imigranata. Zbog posebnih obilježja novijih migracijskih tokova u južnoeuropskim zemljama, moguće je primijeniti Kingov i Ribas-Mateosov »južnoeuropski imigracijski model« koji te tokove prikazuje triangularno. U tom se modelu masovni imigracijski priljev povezuje s visokom razinom nezakonitosti u gospodarskom sektoru i sa slabom socijalnom državom. Neujednačen gospodarski razvoj zemalja podrijetla i primitka imigranata te percipiranje novih imigranata (državljanima trećih zemalja) isključivo kroz prizmu *homo economicusa* ne ulijevaju odviše optimizma da će se njihov položaj na tržištu rada i u društvu u dogledno vrijeme bitno poboljšati. Zalažući se za pravednije postupanje prema novim imigrantskim grupama, od vlada zemalja primitka trebalo bi zahtijevati veće uvažavanje imigrantskih grupa te uređenje njihova položaja uvođenjem novih i drugačijih normi i standarda utemeljenih prije svega na univerzalnim ljudskim pravima.

KLJUČNE RIJEČI: imigranti, migracije, integracija imigranata, tržište rada, nezakonite migracije, južnoeuropske zemlje

UVOD

Od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća među najznačajnijim su europskim migracijskim trendovima imigracijski tokovi u četiri južnoeuropske zemlje – Italiju, Španjolsku, Portugal i Grčku, zbog čega ih se naziva novim imigracijskim zemljama (Montanari i Cortese, 1993; King, Fielding i Black, 1997; Mendoza, 2000;

Baldwin-Edwards, 2002; Salt, 2003).¹ Njihova transformacija posljednjih nekoliko desetljeća u imigracijske zemlje popraćena je brojnim poteškoćama, osobito kada je riječ o donošenju i provedbi adekvatnoga migracijskog zakonsko-pravnog okvira. Zbog potreba za jeftinom i fleksibilnom radnom snagom s jedne strane i neučinkovitih politika novačenja stranih radnika s druge te su se zemlje u relativno kratkom razdoblju suočile s velikim brojem nezakonitih imigranata. Nezakonite migracije tako postaju jedno od njihovih glavnih migracijskih obilježja (Arango i Finotelli, 2009). Zbog snažna porasta broja nezakonitih imigranata u relativno kratkom razdoblju, regulacijski programi postali su mehanizam kojim se taj broj nastojao smanjiti. Premda je integracija imigranata u društvima primitka višedimenzionalan proces i obuhvaća nekoliko razina (pravno-političku, društvenoekonomsku i kulturno-religijsku), u radu će se analizirati društvenoekonomska integracija imigrantskih radnika u četiri analizirane zemlje (Italiji, Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj) odnosno položaj imigrantskih radnika na tržištu rada. Nakon kratkog prikaza glavnih obilježja migracijskih tokova i novih imigrantskih grupa nastojat će se primjenom teorije segmentiranog tržišta rada (Piore, 1979) objasniti na koji način struktura gospodarstava u analiziranim zemljama utječe na veličinu i sastav imigrantskih grupa, odnosno kako segmentirano tržište rada potiče radne, osobito nezakonite migracije i povećava broj nezakonitih imigranata. Posebno će se analizirati položaj imigrantskih radnika na tržištu rada i njihova zastupljenost u pojedinim gospodarskim granama te će se odgovoriti na pitanje jesu li u analiziranim zemljama imigrantski radnici nadopuna ili konkurencija domaćim radnicima.

OBILJEŽJA MIGRACIJSKIH TOKOVA I NOVIH IMIGRANTSKIH GRUPE

Na području Mediterana tri su glavne migracijske rute, kojima su obuhvaćene i četiri analizirane zemlje. Prva, od juga prema sjeveru, odnosi se na kretanja iz Maroka, Alžira, Tunisa, Egipta i Turske u sjevernije mediteranske zemlje Italiju, Španjolsku i Francusku. Druga, od jugoistoka prema sjeveru, obuhvaća migrante iz Iraka, udaljenijih područja Azije (Pakistana, Bangladeša i Afganistana) i iz Afrike (Senegala, Nigerije, Konga i Somalije). Došavši u južnoeuropske zemlje tim rutama, dio migranata u njima i ostaje, dok se drugi dio njima koristi kao zemljama tranzita, a krajnja su im odredišta zapadnoeuropske zemlje. Treća ruta, od sjeveroistoka prema zapadu, odnosi se na kretanja iz Albanije u Italiju i Grčku te iz Bugarske, Rumunjske, Poljske, Ukrajine i drugih satelitskih država bivšega Sovjetskog

¹ Rad je nastao u okviru znanstvenoistraživačkog projekta »Interkulturni pristup etničkoj različitosti i identitet: Hrvatska – Europa« (076-0762385-1516), koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Saveza. Tu rutu obilježavaju različiti tipovi migracija. Dio njih odvija se redovnim prometnim linijama zbog relativne blizine zemalja primitka i podrijetla migranata. Iako se te migracije u početku smatralo privremenima, nakon određenog vremena pokazalo se da postaju sve trajnije (Baldwin-Edwards, 2002). U prve dvije rute migranti najčešće migriraju morskim putem, a kada odlaze na udaljenija odredišta, skloniji su migriranju »korak po korak« (İçduygu i Ünal, 2001).

Za razliku od zapadnoeuropskih zemalja, u koje je većina imigranata u drugoj polovini 20. stoljeća dolazila iz svega nekoliko zemalja (Italije, Španjolske, Jugoslavije i Turske), u južnoeuropskim novim imigracijskim zemljama podrijetlo imigranata vrlo je raznoliko (*Trends in International Migration*, 1997; *International Migration Outlook*, 2008). Nove imigrantske grupe uglavnom su sastavljene od radnih migranata koji dolaze iz zemalja u razvoju, a posljednja tri desetljeća broj im se stalno povećava. Za razliku od gostujućih radnika iz sredine 20. stoljeća koji su novačeni za obavljanje određenih vrsta poslova, radni imigranti u južnoeuropskim zemljama u potrazi su za bilo kakvim poslom koji će im osigurati bolje prihode od onih u zemljama podrijetla. Najučestaliji migracijski tokovi te vrste odvijaju se unutar mediteranskog bazena iz Tunisa u Italiju (na Siciliju), Maroka u Španjolsku i Italiju te Albanije u Grčku i Italiju (King i Ribas-Mateos, 2002). Na migracijske tokove također utječe kulturna i jezična povezanost zemalja podrijetla i primitka migranata, što potvrđuju i migracije iz Brazila i PALOP-zemalja u Portugal, Južne Amerike u Španjolsku te Somalije i Etiopije u Italiju. Da religija (katoličanstvo) također djelomično utječe na povećanje migracijskih tokova u analiziranim zemljama, upućuje povećani priljev imigranata iz većinski katoličkih zemalja kao što su Filipini, Zelenortska Republika i neke južnoameričke zemlje. No priljev imigranata iz zapadnoafričkih zemalja (Senegal, Gana i Nigerija), južnoazijskih (Indija, Pakistan i Bangladeš) te iz dalekoistočnih (Kina) ne upućuje na geografsku, kulturnu, jezičnu ili religijsku bliskost ili sličnost odredišnih i zemalja podrijetla migranata (*Trends in International Migration*, 1997, 2003; *International Migration Outlook*, 2008).

Iako prevladavaju, radne migracije u južnoeuropskim zemljama nisu jedini tip migracija i osim njih postoje različite druge vrste. Prvo, to su *povratne* migracije migranata koji su uglavnom dobrovoljno migrirali u razne prekoceanske (Sjeverna i Južna Amerika, Australija, Afrika itd.) ili europske zemlje. Ove potonje odnose se na migracije gostujućih radnika i većeg su obujma od prekoceanskih, a zbog geografske blizine zemalja odredišta i podrijetla migranata često su privremene i kružne. Veliki povratni val migranata iz sjeverozapadnih europskih zemalja dogodio se sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada je zbog gospodarske krize zaustavljeno novačenje strane radne snage (King i Ribas-Mateos, 2002). Osim spomenutih u

južnoeuropske zemlje vraćaju se i potomci prve generacije migranata. Podvrstu u toj skupini čine repatrirani pontski Grci², kojima je omogućeno da se nakon raspada SSSR-a »vrate« u Grčku (Baldwin-Edwards, 2004). U Portugalu također nailazimo na masovne povratne migracije repatriranih Portugalaca, ali prisilne. Nakon proglašenja nezavisnosti 1974., iz portugalskih se kolonija iselilo oko pola milijuna *retornadosa*³ i nastanilo u Portugalu iako većina njih u njemu dotad nije bila (Lewis i Williams, 1985).

Imigrantske grupe u južnoeuropskim zemljama (članicama EU-a) moguće je klasificirati i na drugačije načine, s obzirom na spol, vrstu zanimanja, migracijsku povijest i rute dolaska. Iako to zbog mnoštva iznimaka nije jednostavno, mogu se navesti neka njihova zajednička obilježja (King i Ribas-Mateos, 2002). Imigranti podrijetlom iz zemalja s većinskim muslimanskim stanovništvom (Maroko, Tunis, Senegal i Bangladeš) uglavnom su muškarci, premda je u nekim imigrantskim zajednicama (marokanska) posljednjih godina broj žena u porastu, kako zbog spajanja obitelji tako i zbog samostalnog migriranja. S druge strane, u migracijskom kontingentu iz Filipina i južnoameričkih zemalja (Peru, Kolumbija, Ekvador, Dominikanska Republika) prevladavaju žene (Zontini, 2002). Unatoč uvriježenome mišljenju prema kojemu pripadnici novih imigrantskih grupa imaju nisku razinu obrazovanja i dolaze iz siromašnih obitelji, velik broj njih ipak ima završenu srednju školu ili fakultet, a obitelji iz kojih dolaze prema lokalnim su mjerilima dobrostojeće. Oni migriraju kako bi povećali imetak svojih obitelji ili postigli neku vrstu samoostvarenja jer migracije doživljavaju kao izazov. U analiziranim zemljama nailazimo i na migracije stručnjaka, koji u te zemlje migriraju iz poslovnih razloga. Oni uglavnom dolaze iz zemalja sjeverne Europe, Sjeverne Amerike, Japana i dr., stanuju u velikim južnoeuropskim gradovima te rade u multinacionalnim tvrtkama i međunarodnim organizacijama. Nakon razvoja masovnog turizma sedamdesetih godina 20. stoljeća, u Južnoj Europi (zemljama EU-a) pojavljuje se novi oblik me-

² Imigranti grčkoga etničkog podrijetla iz zemalja bivšega Sovjetskog Saveza uglavnom su Ponti. Njihovi preci migrirali su tijekom 19. i početkom 20. stoljeća s područja Ponta preko Crnog mora na Kavkaz i sjevernu obalu Crnog mora, a za vrijeme Staljinove vladavine raspršeni su po republikama bivšega Sovjetskog Saveza (Clogg, 1992). Prema podacima Općeg sekretarijata repatriranih Grka, do 16. veljače 2000. u Grčku se uselilo oko 152.000 pontskih Grka, ponajviše iz Gruzije, Kazahstana i Rusije.

³ Nakon Travanjske revolucije 1974. s procesima dekolonizacije i demokratizacije u Portugal počinju u sve većim valovima pristizati *retornadosi* – portugalski državljani nastanjeni u njegovim kolonijama. Godine 1974. i 1975. došlo ih je pola milijuna, čime je demografska slika zemlje doživjela najveću promjenu u novijoj portugalskoj povijesti (Pires, 2003). Najveći imigracijski priljev u tom razdoblju odnosio se na državljane Zelenortske Republike, potom Angole i Gvineje Bisau. Na imigracijske tokove u Portugalu sve do 1977. snažno su utjecale povijesna i kulturna povezanost Portugala s njegovim bivšim kolonijama te posebno činjenica da je službeni jezik u bivšim kolonijama bio portugalski (Rocha-Trindade, 2002).

đunarodnih migracija – umirovljeničke⁴. Iako slabo istražene, migracije studenata također su sve izraženije. Studenti dolaze kako bi naučili jezik zemlje primitka te upoznali njezinu kulturu u okviru različitih programa razmjene studenata ili kao au pair (King i Ribas-Mateos, 2002: 11–15).

Očito je da se u južноеuropskim zemljama osim radnih isprepleću različite vrste migracija, s obzirom na trajnost (privremene, dugotrajne ili trajne), motive («etničke» migracije, povratni tokovi, umirovljeničke migracije, migracije stručnjaka, migracije studenata i dr.) i »regularnost« (zakonite i nezakonite). U vezi s regularnošću potrebno je istaknuti da su nezakonite migracije⁵ i učestale provedbe regulacijskih programa⁶ važna obilježja analiziranih zemljama po kojima su te zemlje u kontekstu migracija prepoznatljive.

NEZAKONITE MIGRACIJE I REGULACIJSKI PROGRAMI

Od migracijske krize devedesetih godina 20. stoljeća, nezakonite migracije smatraju se »kroničnom bolešću« južноеuropskih migracijskih tokova (Arango i Finotelli, 2009). Na njihovo održavanje, ali i poticanje utječu nezakonite prakse

⁴ Sve veći broj dobrostojećih europskih umirovljenika nastanjuje se duž španjolske obale, na području Algarve, na Balearima ili Kanarskom otočju te u talijanskim pokrajinama Toskani i Umbriji. Najviše ih je iz Velike Britanije, Njemačke, Nizozemske i skandinavskih zemalja (King i sur., 2000).

⁵ Nezakonite migracije različito se definiraju, na što upućuje i mnoštvo termina kojima ih se označuje: prikrivene (*clandestine*), neregularne (*irregular*), nezakonite (*illegal*), neovlaštene (*unauthorised*) i bez dokumenata (*undocumented* ili *sans papiers*). Moguće je razgraničiti tri glavna aspekta zakonitosti: ulazak u zemlju, boravak i zapošljavanje. Diljem Europske unije imigracijski zakoni te oni o radu prilično se razlikuju, pa je i određenje nezakonitog boravka neujednačeno. Nedavno usvojena Direktiva o povratku Vijeća Europske unije (Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals, Council of the European Union, Brussels, 25 June 2008, 10737/08) navodi zajedničku definiciju nezakonitog boravka koja se upotrebljava u drugim važnim nacrtima direktiva Europske komisije. Definicija glasi: »Nezakoniti boravak označava nazočnost državljanina treće zemlje na teritoriju države članice (EU) koji ne ispunjava ili više ne ispunjava uvjete ulaska iznesene u članku 5. Zakona o schengenskoj granici ili druge uvjete ulaska, boravka ili stanovanja u toj državi članici.« Kada je riječ o zapošljavanju (imigranata), ono je zakonito kada se temelji na ugovoru o radu i/ili posjedovanju boravišne dozvole te kada je usklađeno sa širim zakonodavnopravnim okvirom, odnosno plaćanjem poreza i socijalnog osiguranja (Baldwin-Edwards i Kraler, 2009: 3–5).

⁶ Termin regulacija nema jasno određeno značenje, kako u pravnom tako ni u općem značenju. Povijesno gledajući, zemlje se međusobno razlikuju s obzirom na provedbu regulacijskih procesa, koje se ponekad naziva i legalizacijskima. Vrlo općenita definicija regulaciju definira kao bilo kakav postupak kojim država nezakonito useljenim ili nezakonito nastanjenim državljanima treće zemlje dodjeljuje zakoniti položaj. Ta široka definicija obuhvaća sve postupke kojima državljani trećih zemalja kršeći pravila useljavanja, boravka i/ili zapošljavanja u nekoj zemlji mogu zatražiti legalizaciju svojega položaja, a najvažniji su dobivanje boravišne i radne dozvole. Regulacijski program ipak se najčešće definira kao poseban regulacijski postupak koji nije mjera regularne migracijske politike, nego se provodi u određenom razdoblju i usmjeren je na posebne kategorije stranaca čiji je položaj nezakonit (Baldwin-Edwards i Kraler, 2009: 9–11).

(nezakoniti rad, neplaćanje poreza i socijalnog osiguranja i dr.) u području gospodarstva (Reyneri, 1998), ali i učestale provedbe regulacijskih programa. Premda je većina zapadnoeuropskih zemalja u svojoj migracijskoj povijesti provodila regulacijske programe, najviše ih je ipak provedeno u južnoeuropskim zemljama. Od ukupno četiri milijuna europskih imigranata koji su u njima sudjelovali od 1973., tri milijuna bilo ih je u južnoeuropskim zemljama (Papadopoulou, 2005). Regulacijski programi u južnoeuropskim zemljama najčešće se shvaćaju kao posljedica vrlo nejasnog i dvosmislenog stava njihovih vlada prema nezakonitim migracijama i kontroli migracijskih tokova (Brochmann, 1993). Umjesto politike novačenja imigrantskih radnika za kojima postoji potreba na tržištima rada, južnoeuropske zemlje posegnule su za učestalom provedbom regulacijskih programa dodjeljujući imigrantskim radnicima čiji je položaj nezakonit radne i/ili boravišne dozvole. U Španjolskoj i Portugalu od 1980. provedeno je šest regulacijskih programa, dok ih je u Italiji u istom razdoblju provedeno pet. U Grčkoj su regulacije noviji fenomen, a prvi takav proces pokrenut je 1998. Druga dva bila su 2001. i 2005./2006. (Baldwin-Edwards, 2009: 306–328).

U novije vrijeme regulacijski programi kako na državnoj tako i na međunarodnoj razini izazivaju dosta prijevora. Europsko vijeće složilo se 2008. oko uvođenja ograničenja regulacijskih programa na pojedinačne i *ad hoc* slučajeve (Europski pakt o imigraciji i azilu od 24. rujna 2008.). Među europskim zemljama najmasovnije su regulacijske programe provele Italija i Španjolska.⁷

Boravišne dozvole izdane imigrantima u okviru regulacijskih programa najčešće su privremene i vrijede godinu dana. Njihovo produženje često ovisi o diskrecijskoj moći javnih službenika, zbog čega su takvi programi nedovoljno učinkoviti. Naime regulacijskim programima ne uspijeva se zakonski regulirati položaj većem broju imigranata na duže razdoblje. Položaj većine imigranata nakon godine dana (ili drugoga propisanog roka) ponovno postaje nezakonit (Reyneri, 1998). Iako se regulacijskim programima nastoji smanjiti broj ilegalnih imigranata, često se događa upravo suprotno. Takvi programi postaju privlačni čimbenik kod donošenja odluke o migriranju. Njihovo učestalo provođenje u južnoeuropskim zemljama ohrabruje migrante da u te zemlje nezakonito useljavaju i u njima ostaju zbog vjerojatnosti da će svoj položaj tijekom vremena uspjeti regulirati. Regulacijske programe ne bi trebalo shvaćati kao »lijek« protiv nezakonitosti. Njihovi učinci na suzbijanje nezakonitih migracija ograničeni su jer se provedbom regulacijskih programa može

⁷ Od pokretanja prvoga regulacijskog programa 1982. do najnovijega 2002., u Italiji je svoj položaj ozakonilo oko 1,5 milijuna imigranata. Program iz 2002. bio je najmasovniji, a njime je svoj položaj zakonski uspjelo regulirati oko 650.000 imigranata (Ruspini, 2009: 353–355). Španjolska je do danas provela šest regulacijskih programa, od 1985./86., kada je pokrenut prvi, do posljednjega iz 2005. U tom razdoblju položaj je zakonski reguliralo oko 1,2 milijuna imigranata, od čega gotovo polovina nakon pokretanja programa 2005. (Arango i Finotelli, 2009: 443–448).

smanjiti broj već useljenih imigranata, ali ne i suzbiti nezakonite ulaske. Na nezakonite ulaske u zemlju utječe puno složeniji skup čimbenika kao što su vizna politika, geografska bliskost, migrantske mreže te raširenost nezakonitih praksi u gospodarskom sektoru (Arango i Finotelli, 2009). Također je važno istaknuti da nemaju svi imigranti čiji je položaj nezakonit pravo sudjelovati u regulacijskim programima jer se oni ponekad odnose samo na imigrante s radnim ugovorima, a ne i na članove njihovih obitelji koji su nezaposleni i čiji je položaj također nezakonit.⁸

TEORIJA SEGMENTIRANOG TRŽIŠTA RADA I DRUŠTVENOEKONOMSKA INTEGRACIJA IMIGRANATA

Kao što smo napomenuli, integracija imigranata višedimenzionalan je proces i odvija se u različitim područjima. S obzirom na to da je većina imigranata u analizirane zemlje došla kako bi radila, čini se važnim istražiti društvenoekonomsku dimenziju integracije odnosno položaj imigranata na tržištu rada, pri čemu je bitno odgovoriti na pitanje imaju li imigranti ista radnička prava i jednake mogućnosti zaposlenja i napredovanja kao i domaći radnici te konkuriraju li s domaćim radnicima za ista radna mjesta.

Integraciju novih imigrantskih grupa na tržištu rada moguće je analizirati s pomoću teorije segmentiranog tržišta rada, prema kojoj međunarodne migracije proizlaze iz načina funkcioniranja tržišta i njegovih unutarnjih zahtjeva, a ne iz pojedinačne odluke racionalnih aktera. Najpoznatiji predstavnik teorije segmentiranog tržišta rada M. Piore (1979) međunarodne migracije smatra posljedicom stalne potrebe za radnom snagom gospodarski razvijenih zemalja koja proizlazi iz strukture njihovih gospodarstava. Za imigraciju tako nisu zaslužni potisni čimbenici – niska cijena rada i visoka zaposlenost u zemljama podrijetla migranata, nego privlačni – stalna potreba za stranim radnicima u zemljama primitka. Zahtjevi za imigrantskom radnom snagom proizlaze iz obilježja razvijenih industrijskih društava i njihovih gospodarstava (Massey i sur., 1998: 28). Jedno od njih odnosi se na tzv. *strukturnu inflaciju*, koja podrazumijeva usklađivanje cijene rada s obavljanjem određene vrste posla. Na plaću radnika osim zakona ponude i potražnje na tržištu rada još više utječe određeni status i ugled koji proizlaze iz zanimanja ili obavljanja određenog posla. Većina ljudi smatra kako su plaće pokazatelj nečijeg društvenog položaja i moraju biti usklađene s hijerarhizacijom poslova. Takav stav i formalno podupiru društvene institucije raznim mehanizmima (sindikalni ugovori, službeni

⁸ Takvi regulacijski programi provedeni su u Portugalu 2001. te u Italiji i Španjolskoj 2002. i 2005. Španjolske i portugalske vlasti od sredine 2000. provode reforme migracijskog zakonodavstva zamjenjujući velike regulacijske programe individualnim i opsegom manjim programima. Cilj je tih reformi prekinuti s dosadašnjim praksama učestalih provedbi regulacijskih programa te pokrenuti, između ostaloga, politike novačenja stranih radnika i veću kontrolu ulaznih tokova (Baldwin-Edwards i Kraler, 2009).

propisi, sistematizacije radnih mjesta u poduzećima i dr.). Kako bi privukli radnike na obavljanje niže plaćenih poslova, poslodavci im ne mogu naprosto povisiti plaću jer bi to izazvalo porast plaća radnicima koji su na hijerarhijskoj ljestvici poslova iznad njih te ugrozilo socijalno definiranu percepciju prema kojoj određena vrsta posla treba biti adekvatno plaćena. Zapošljavanje domaćih radnika u razdobljima nestašice radne snage podrazumijeva porast cijene rada, tj. njezino poskupljenje. Da bi to spriječili, poslodavci posežu za jeftinijim rješenjima, zapošljavanjem radnika imigranata, koji će prihvatiti niže plaće.

Sljedeće obilježje svojstveno industrijski razvijenim društvima odnosi se na motivaciju za obavljanje određenih poslova. Osim hijerarhije zanimanja postoji i *hijerarhija motivacija* jer radnici osim novčane naknade za obavljanje određenog posla očekuju i određeni društveni položaj. Na dnu su hijerarhijske ljestvice neatraktivni poslovi, koje većina radnika ne želi zadržati djelomično i zato što pružaju slabe mogućnosti napredovanja. Budući da su ti poslovi za gospodarstvo neophodni i strukturno neizbježni, poslodavci ih nadomještaju radnicima kojima je najvažnija zarada, a ne društveni položaj ili ugled. Potrebe za takvom radnom snagom u najvećoj mjeri zadovoljavaju imigranti, posebno na početku migracijske karijere. Većina ih tada želi što više zaraditi kako bi poboljšala svoj (materijalni) položaj, posebno u zemlji podrijetla. Istodobno se ne doživljavaju sastavnim dijelom društva primitka, nego u većoj mjeri društva podrijetla, u kojemu im rad u inozemstvu i zarađivanje u »stranoj valuti« donose značajan društveni ugled. Razgranato tržište rada nastalo kao rezultat podvojenosti rada i kapitala također je važno obilježje gospodarski razvijenih zemalja. Dok je kapital stalni faktor proizvodnje, više ili manje iskoristiv, ali neotuđiv od vlasnika, koji snosi rizik njegove iskoristivosti, dotle je rad varijabilni faktor podložan zahtjevima tržišta, a cijenu njegove neiskoristivosti snose sami radnici. To najbolje dolazi do izražaja kroz funkcioniranje primarnog i sekundarnog sektora gospodarstva. U primarnome poslodavci zapošljavaju domaću radnu snagu s adekvatnom stručnom spremom pružajući joj dodatno usavršavanje za rad na suvremenim postrojenjima i tehnologijama. Zbog složenosti posla te svladavanja određenih znanja i vještina ti se radnici udružuju i kao stručnjaci zahtijevaju sklapanje posebnih ugovora koji ih štite od gubitka zaposlenja. Budući da su u njih puno uložili, poslodavci ih ne žele otpustiti, pa oni postaju svojevrsni kapital. Za razliku od primarnoga u sekundarnom sektoru radnici uglavnom rade nesigurne poslove za koje nije potrebna stručnost, a njihovim otpuštanjem poslodavci ne snose posebne troškove. Podvojenost primarnog i sekundarnog sektora utječe na tržište rada, koje postaje segmentirano. Domaći radnici uglavnom se zapošljavaju u primarnom sektoru na bolje plaćenim, sigurnim poslovima s većom mogućnošću napredovanja, dok je sekundarni sektor sa slabo plaćenim poslovima, lošim radnim

uvjetima i nemogućnošću napredovanja »rezerviran« za radnike imigrante (Massey i sur., 1998: 29–30).

Osim u sekundarnom sektoru određeni broj imigrantskih radnika zapošljava se i unutar *etničkih enklava*. U okviru teorije segmentiranog tržišta rada teorijski model *etničkih enklava* razvio je krajem osamdesetih godina 20. stoljeća A. Portes sa suradnicima na temelju istraživanja kubanske zajednice u Miamiu. Za razliku od modela *posredničkih manjina* (Bonacich, 1973) i *etničkog poduzetništva* (Light, 1972) modelu *etničkih enklava* svojstvena je prostorna koncentracija pripadnika određene imigrantske grupe i unutargrupna stratifikacija nastala na temelju klaster-skoga grupiranja poslova (Portes i Jensen, 1989). One nastaju u trenutku stjecanja značajnijega financijskog, ljudskog, društvenoga i kulturnoga kapitala imigrantske elite, koja osnivanjem novih poduzeća zapošljava radnike istoga etničkog podrijetla. Veća gustoća imigrantske populacije, posebno određenih etničkih grupa, stvorila je potrebu za proizvodnjom i pružanjem određenih proizvoda i usluga, koju je bilo moguće zadovoljiti samo u okviru etničkih enklava. Iako su ti proizvodi i usluge u početku bili namijenjeni zadovoljavanju potreba pripadnika određene etničke grupe/enklave, njihovo pružanje ubrzo prelazi etničke okvire i usmjerava se prema široj zajednici. Premda proizlaze iz segmentiranog tržišta rada, etničke enklave svojevrсна su alternativa takvu tržištu jer osim zapošljavanja imaju naglašenu i solidarnu funkciju. Njezini se pripadnici osjećaju zaštićeni od nesigurnih radnih uvjeta na sekundarnom tržištu rada zato što unutar enklava imaju osiguran posao te veće mogućnosti radnog usavršavanja i učenja jezika zemlje primitka. To posljedno utječe na povećanje socijalne mobilnosti, makar su poslovi koje rade slični onima u sekundarnom sektoru: slabo plaćeni, društveno marginalizirani i obavljaju se u nepovoljnim radnim uvjetima. Unutar enklava pripadnici poštuju norme etničke solidarnosti, što je posebno istaknuto djelovanjem socijalnih mreža koje novim imigrantima pomažu da osnuju vlastiti obrt ili poduzeće. Njihova je brojnost stvorila povećanu potrebu za novom radnom snagom koja prihvaća slabo plaćene poslove, sa dna hijerarhijske ljestvice, i ima slabe mogućnosti za napredovanje – a to su ponovno imigrantski radnici (Portes i Bach, 1985).

INTEGRACIJA NOVIH IMIGRANTSKIH GRUPA NA TRŽIŠTU RADA

Kada je riječ o integraciji pripadnika novih imigrantskih grupa na tržištu rada, u najvećem se broju slučajeva to odnosi na uslužni (kućanstva, maloprodaja, hoteli i ugostiteljstvo), građevinarski i proizvodni sektor. Imigranti u njima rade uglavnom tzv. 3D-poslove – *dirty, difficult and demanding*, odnosno prljave, teške i zahtjevne

(Castles, 2002: 1148). Takvi su poslovi nesigurni (nisu stalni) i slabije plaćeni, a radnici ih obavljaju u nepovoljnim radnim uvjetima. Posljednjih godina u sve četiri analizirane zemlje najviše imigranata posao nalazi u građevinarstvu. Prema podacima OECD-a, 2005. i 2006. u tom je sektoru bilo zaposleno oko 29,1% imigranata u Grčkoj, 19,7% u Španjolskoj, 14,8% u Portugalu i 14,2% u Italiji (*International Migration Outlook*, 2008).

Tablica 1: Udio stranih radnika (foreign-born) u Italiji, Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj prema djelatnostima 2005. i 2006. (%)

Table 1: The proportion of foreign-born workers in Italy, Spain, Portugal and Greece, by activities, in 2005 and 2006 (%)

Djelatnost	Italija	Španjolska	Portugal	Grčka
Poljodjelstvo i ribarstvo	3,5	5,6	2,0	6,2
Rudarstvo, proizvodnja, energetika	23,6	13,0	13,8	15,4
Građevinarstvo	14,2	19,7	14,8	29,1
Trgovina	11,3	11,3	14,6	10,6
Hotelijerstvo	8,7	14,2	8,2	10,2
Obrazovanje	2,4	2,9	8,0	1,7
Zdravstvo i druge socijalne djelatnosti	4,7	82,8	8,0	2,3
Kućanstvo	10,4	13,3	4,9	13,9
Administracija i uslužni sektor	1,8	1,1	7,3	1,4
Druge usluge	19,6	16,1	18,5	9,2

Izvor: European Community Labour Force survey, <http://dx.doi.org/10.1787/427565247217>

Zapošljavanje imigranata u rudarstvu, proizvodnom i energetsom sektoru posebno je važno za talijansko gospodarstvo jer se u njima zapošljava oko 23,6% radnika, uglavnom u središnjim i sjevernim područjima zemlje. Uslužni sektor (veleprodaja i maloprodaja, hotelijerstvo i ugostiteljstvo te rad u kućanstvima) također zapošljava značajan broj imigranata u četiri zemlje. U nekim zemljama (Portugal) broj stranih radnika zaposlenih u kućanstvima veći je od broja prikazanoga u službenoj statistici.⁹ Posljednjih godina u manjoj mjeri nego prije, određeni broj imigra-

⁹ Podaci za Portugal ne odražavaju pravo stanje stvari i podcijenjeni su zbog toga što se većina rad-

nata zaposlenje nalazi i u poljodjelskom sektoru (*International Migration Outlook*, 2008).

Prisutnost imigranata u pojedinim gospodarskim sektorima usko je povezana s njihovim podrijetlom i spolom te je moguće identificirati proces etničke i spolne segmentacije na tržištu rada (Ortega Peres, 2003). Imigranti iz istočnoeuropskih zemalja u najvećem broju slučajeva posao nalaze u građevinarstvu (muškarci) te uslužnim djelatnostima i kućanstvima (žene). Imigranti iz Kine, Indije, Pakistana i Bangladeša najčešće rade unutar *etničkih enklava* u ugostiteljstvu i trgovini (Baganha i sur., 1998; Pires, 2003). Kada je riječ o spolnoj segmentaciji, očito je da se imigrantice najčešće zapošljavaju u kućanstvima, dok većina imigranata posao nalazi u građevinarskom sektoru (*International Migration Outlook*, 2008).

U sve četiri zemlje prisutan je trend »prekvalificiranosti« imigranata (Pires, 2003). Smanjene mogućnosti zapošljavanja prisiljavaju ih da prihvate poslove koji nisu u skladu s njihovom stručnom spremom odnosno one za koje su prekvalificirani. U Italiji stopa prekvalificiranosti stranih radnika iznosi 23,5% (domaćih 6,4%), u Grčkoj 39,3% (domaćih 9,0%), u Španjolskoj 42,9% (domaćih 24,2%) i u Portugalu 16,8% (domaćih 7,9%) (*International Migration Outlook*, 2006).

Među istočnoeuropskim imigrantima u većoj se mjeri nego kod ostalih zamjećuje nerazmjer između stupnja njihova obrazovanja i vrste posla koji obavljaju. Većina imigranata radi u lošim radnim uvjetima, slabije je plaćena i ima sklopljene nepovoljnije ugovore o radu nego domaće stanovništvo¹⁰. Privremeni rad među imigrantskim radnicima u stalnom je porastu. Poslodavci ga shvaćaju kao mehanizam za popunjavanje manjkova na tržištu rada, posebno kada su posrijedi poslovi za koje je potrebna niža stručna sprema. Tako se smanjuje mogućnost otpuštanja većeg broja domaćih radnika uslijed naglih strukturnih promjena u gospodarskom sektoru (Güell i Petrongolo, 2003; Cornelius i sur., 2004).

U usporedbi s imigrantskim radnicima u sjeverozapadnim europskim zemljama, stopa zapošljavanja stranih radnika u južnoeuropskim zemljama značajno je viša, djelomično i zbog većeg udjela radno sposobnog (od 15 do 64 godine) stanovništva u njima. No i stopa zaposlenosti imigrantskih radnika u analiziranim je zemljama viša od one domaćih radnika ((*International Migration Outlook*, 2006, 2008).

Razlike u stopi zapošljavanja između muškaraca i žena izražene su u Grčkoj, Italiji i Španjolskoj, pri čemu je stopa zapošljavanja i domaćih i imigrantskih žena

nika/radnica u tom sektoru zapošljava ilegalno. Razlog je tome djelomično i sistem kvota, koji nije predvidio poslove u kućanstvima, a upravo se tamo zapošljava znatni broj imigranata, posebno žena (Baganha, 1998).

¹⁰ Istraživanja provedena u Grčkoj sredinom devedesetih godina 20. stoljeća pokazuju kako su plaće imigrantskih radnika u prosjeku 40% niže od plaća domaćih radnika, dok je u Portugalu 2004. prosječna ukupna zarada zaposlenih stranih radnika bila gotovo 20% niža od one domaćih radnika (Peixoto, 2009).

znatno niža od stope muškaraca (Pajares, 2008). Stranim radnicima teže je pronaći posao nego domaćima u razdobljima gospodarske krize i stopa nezaposlenih stranih radnika za vrijeme krize veća je od one domaćih (*International Migration Outlook*, 2008). Podrijetlo (nacionalnost) imigranata također ima važnu ulogu pri zapošljavanju i gubitku posla. Stopa zapošljavanja imigranata iz trećih zemalja značajno je viša od stope imigrantskih radnika iz zemalja EU-a, dok s druge strane imigranti iz trećih zemalja puno lakše »gube« posao od imigranata iz zemalja EU-a (Pajares, 2008).

Na temelju rezultata nekoliko komparativnih studija o uključivanju imigranta na tržišta rada južne europskih zemalja, možemo zaključiti da se zbog segmentiranog tržišta rada u tim zemljama imigrantski radnici mogu natjecati jedino u marginalnim sektorima domaćeg tržišta rada i samo unutar pojedinih zanimanja. Zbog toga su sukobi na tržištu rada između imigranta i lokalnog stanovništva iznimno rijetki (Reyneri i Baganha, 2001; Cornelius i sur., 2004).

Neke studije provedene u Italiji potvrđuju kako se domaći i strani radnici u većoj mjeri nadopunjuju na tržištu rada, a u manjoj natječu za ista radna mjesta (Gavosto i sur., 1999). Talijansko tržište rada segmentirano je te u isto vrijeme postoje visoka nezaposlenost s jedne strane i teškoće pri pronalaženju odgovarajuće radne snage s druge. U takvim uvjetima imigrantski radnici, posebno državljani trećih zemalja, prihvaćaju lošije plaćene poslove (3D), nezanimljive domaćim radnicima (Brandolini i sur., 2005: 261). U Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj nailazimo na sličnu situaciju, u većini sektora strani su radnici nadopuna, a ne konkurencija domaćim radnicima (Solé, 2003; Cornelius i sur., 2004; Cavounidis, 2006).

ZAKLJUČAK

U istraživanju obilježja imigrantskih grupa i društvenoekonomske integracije imigranata pokazalo se da struktura gospodarstva i potrebe tržišta rada u analiziranim zemljama utječu na veličinu i sastav migracijskog priljeva. Ako migracije proučavamo s makrodruštvene razine, analizirajući strukturalna obilježja društava primitka, one su posljedica ustrojenosti njihovih gospodarstava i zahtjeva tržišta rada za jeftinom i fleksibilnom radnom snagom, a ne pojedinačnih odluka racionalnih aktera. Pripadnici novih imigrantskih grupa u južne europskim zemljama većinom se zapošljavaju u nekoliko gospodarskih sektora: građevinarskom, proizvodnom, uslužnom (hoteli, restorani, trgovina), poljodjelskom i u kućanstvima. Veliki broj njih radi sezonske poslove, posebno u turizmu i poljodjelstvu. Poslovi na kojima rade marginalizirani su i neatraktivni, tzv. 3D-poslovi i domaći ih radnici ne žele raditi. Dok se domaći radnici gotovo isključivo zapošljavaju u primarnom sektoru, koji karakteriziraju relativno sigurni i dobro plaćeni poslovi s mogućnošću

napredovanja, sekundarni sektor »rezerviran« je za imigrantske radnike, a poslovi su u njemu nesigurni, za njihovo obavljanje nije potrebna stručnost, slabije su plaćeni te su uvjeti rada za razliku od primarnog sektora u njemu lošiji. Podvojenost primarnog i sekundarnog sektora utječe na tržište rada, koje postaje segmentirano, pa ne možemo tvrditi da imigrantski radnici smanjuju mogućnost zapošljavanja domaćim radnicima natječući se za ista radna mjesta na tržištu rada. Stručna sprema velikog broja imigrantskih radnika nije u skladu s onom koja se traži za obavljanje određenih poslova jer je dio njih »prekvalificiran« za poslove koje obavljaju, tj. višeg je stupnja obrazovanja od traženoga. Unatoč tomu većina ih ima sklopljene nepovoljne radne ugovore na privremenoj osnovi i radi u lošim radnim uvjetima.

Objašnjavajući uzroke međunarodnih migracija, teorija segmentiranog tržišta rada ispušta iz vida potisne čimbenike (niska cijena rada i visoka stopa nezaposlenosti u zemljama podrijetla migranata) i usmjeruje pozornost isključivo na privlačne (stalna potreba za stranim radnicima u zemljama primitka), čime tek djelomično rasvjetljava uzroke povećanog priljeva imigranata u analiziranim zemljama. S obzirom na to da većina imigranata u te zemlje dolazi iz gospodarski siromašnijih i slabije razvijenih zemalja, u analizi migracijskih tokova ne smije se zanemariti ni uloga potisnih čimbenika.

Imigranti iz Kine, Indije, Pakistana i Bangladeša u južnoeuropskim zemljama posao najčešće pronalaze unutar etničkih enklava u ugostiteljstvu i trgovini. Etničke enklave osim što nude zapošljavanje imigrantima koji nisu uspjeli pronaći posao na »segmentiranom« tržištu rada, imaju i zaštitničku ulogu jer se imigranti u njima osjećaju relativno zaštićeni od nesigurnih radnih uvjeta sekundarnog tržišta rada te im pružaju veće mogućnosti radnog usavršavanja i napredovanja (Portes i Bach, 1985).

Kao što su Massey i suradnici (1998) naglasili, migracije je moguće shvatiti jedino kroz međudnos društvenoekonomske strukture društava, strategija domaćinstava i odluka na individualnoj razini. Međunarodni migracijski tokovi prema tome su rezultat složenog djelovanja potisnih i privlačnih čimbenika, koji se često odvijaju unutar neadekvatnoga zakonskog okvira. Nezakonite migracije pak nastaju uzajamnim djelovanjem globalnih čimbenika, koji s jedne strane potiču međunarodne migracije, i restriktivnih političkih pravila, koja ih ograničavaju. Države se tako često nalaze u situaciji koju su Massey i suradnici (1998) nazvali »post-moderni paradoks«, a Hollifield (2004) »liberalni paradoks«, čime se objašnjava dvostruki proces – s jedne strane razvoj međunarodnoga gospodarstva i poticanje država na otvaranje, a s druge zatvaranje državnih granica i zaštićivanje države od nepoželjnih migracija. Južnoeuropske države uglavnom ne primaju imigrantske radnike zbog razvoja međunarodnoga gospodarstva, nego zbog potreba svojih tr-

žišta rada za jeftinom i fleksibilnom radnom snagom koja prihvaća posao u sekundarnom sektoru.

Nezakonite migracije u analiziranim zemljama teško je objasniti jednostranom uzročno-posljedičnom vezom. One su proizvod mnoštva čimbenika, od kojih su najvažniji veličina migracijskih tokova, restriktivne regulacijske mjere, privlačnost neformalnoga gospodarskog sektora, geografska blizina zemalja podrijetla migranata te razvijenost krijumčarskih mreža (Arango, 2000). Iz toga slijedi da nezakonitosti u području gospodarstva, posebno nezakoniti rad, potiču ilegalne migracije jer upravo u tom sektoru imigrantski radnici najlakše pronalaze posao i »poželjna« su radna snaga. Zbog neučinkovitosti kontrola na tržištima rada, nezakonitosti u gospodarskom sektoru opstaju. Opstaju i zbog kulturno utemeljenih vrijednosti o nezakonitom radu i »neformalnoj ekonomiji« kao nečemu »normalnome«. Nepoštovanje zakona u području gospodarstva (rad na crno, neplaćanje poreza državi i sl.) u južnoeuropskim se zemljama ne smatra devijantnim ponašanjem iako zakoni formalno takvo ponašanje sankcioniraju. Gotovo sve analizirane zemlje vrlo benevolentno postupaju prema nezakonitome (imigrantskom) radu zato što je zapošljavanje na nezakonit način bitno za održavanje »sive ekonomije«, koja puni veliki dio nacionalnog BDP-a. Neplaćanje poreza na dobit država ipak strože sankcionira od nezakonitog zapošljavanja (neplaćanja socijalnih davanja za radnike), koje tolerira, iako se u oba slučaja krši zakon. Zbog neučinkovite politike novačenja imigrantskih radnika u južnoeuropskim zemljama, regulacijski programi trebali bi »popraviti« što je moguće više *a posteriori* strukturni nerazmjer (*mismatch*) ponude i potražnje na tržištima rada.

Noviji imigracijski tokovi u južnoeuropskim zemljama zbog svojih posebnosti dopuštaju izradu »južnoeuropskoga imigracijskog modela«, koji je moguće prikazati triangularno, povezujući masovne migracijske tokove na jednoj strani s visokom razinom nezakonitosti u gospodarskom sektoru na drugoj te slabom socijalnom državom na trećoj (King i sur., 2000; King i Ribas-Mateos, 2002).

Neujednačeni gospodarski razvoj zemalja podrijetla i primanja imigranata te percipiranje novih imigrantskih grupa isključivo u kontekstu tržišta rada ne ulijeva ju odviše optimizma da će se položaj novih imigrantskih grupa u društvu u dogledno vrijeme bitno poboljšati. Zalažući se za pravednije postupanje prema pripadnicima novih imigrantskih grupa, od vlada zemalja primitaka trebalo bi zahtijevati mijenjanje zakonske regulative i načina funkcioniranja nekih institucija uvođenjem normi i standarda utemeljenih prije svega na univerzalnim ljudskim pravima. Kako bi se to ostvarilo, potrebno je među domaćim stanovništvom promicati stavove i vrijednosti koji imigrantske radnike, posebno državljane trećih zemalja, prikazuju ponajprije kao ljudska bića, a ne isključivo kao *homo economicuse*.

LITERATURA

- ARANGO, Joaquín (2000). »Becoming a country of immigration at the end of twentieth century: the case of Spain«, u: Robert King, Gabriella Lazaridis i Charalambos Tsardanidis (ur.). *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. New York: St. Martin's Press, str. 253–277.
- ARANGO, Joaquín i FINOTELLI, Claudia (2009). »Chapter 34: Spain«, u: Martin Baldwin-Edwards i Albert Kraler (ur.). *REGINE – Regularisations in Europe*. Amsterdam: European Commission – Amsterdam University Press, str. 443–459.
- BAGANHA, Maria Ioannis (1998). »Immigrant involvement in the informal economy: the Portuguese case«, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, god. 24, br. 2, str. 367–385.
- BAGANHA, Maria Ioannis, FERRÃO, João i MALHEIROS, Jorge Macaista (1998). »Immigrants and the labour market: the Portuguese case«, u: *Metropolis International Workshop. Proceedings*. Lisbon: Luso-American development foundation, str. 89–121.
- BALDWIN-EDWARDS, Martin (2002). »Semi-reluctant Hosts: Southern Europe's Ambivalent Response to Immigration«, *Studi Emigrazione*, god. 39, br. 145, str. 27–48.
- BALDWIN-EDWARDS, Martin (2004). »Immigration into Greece, 1990-2003: a Southern European Paradigm?«, *European Population Forum 2004*, Geneva, 12–14 January 2004, <http://www.unecp.org/ead/pau/epf/present/ts4/baldwinedwards.pdf> (04. 02. 2011.).
- BALDWIN-EDWARDS, Martin (2009). »Chapter 20: Greece«, u: Martin Baldwin-Edwards i Albert Kraler (ur.). *REGINE – Regularisations in Europe*. Amsterdam: European Commission – Amsterdam University Press, str. 297–331.
- BALDWIN-EDWARDS, Martin i KRALER, Albert (2009). *REGINE – Regularisations in Europe*. Amsterdam: European Commission – Amsterdam University Press.
- BONACICH, Edna (1973). »Theory of Middleman Minorities«, *American Sociological Review*, god. 38, br. 5, str. 583–594.
- BRANDOLINI, Andrea, CIPOLLONE, Piero i ROSOLIA, Alfonso (2005). »Le condizioni di lavoro degli immigrati in Italia«, u: Massimo Livi Bacci (ur.). *L'incidenza economica delle migrazioni*. Torino: Giappichelli, str. 95–114.
- BROCHMANN, Grete (1993). »Control in Immigration Policies: a Closed Europe in the Making«, u: Robert King (ur.). *The New Geography of European Migrations*. London: Belhaven Press, str. 100–115.
- CASTLES, Stephen (2002). »Migration and Community Formation under Conditions of Globalization«, *International Migration Review*, god. 36, br. 4, str. 1143–1168.
- CAVOUNIDIS, Jennifer (2006). »Labour market impact of migration: employment structures and the case of Greece«, *International Migration Review*, god. 4, br. 3, str. 635–660.
- CLOGG, Richard (1992). *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CORNELIUS, Wayne, TSUDA, Takeyuki, MARTIN, Philip i HOLLIFIELD, James (2004). *Controlling Immigration: a Global Perspective*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- GÜELL, Maia i PETRONGOLO, Barbara (2003). *How binding are legal limits? Transitions from temporary to permanent work in Spain*. Bonn: Institute for the study of labor (IZA) (IZA Discussion papers, br. 782).
- HOLLIFIELD, F. James (2004). »The emerging migration state«, *International Migration Review*, god. 38, br. 3, str. 885–912.

- International Migration Outlook 2006* (2006). Paris: OECD.
- International Migration Outlook 2008* (2008). Paris: OECD.
- İÇDUYGU, Ahmet i ÜNALAN, Turgay (2001). »Tides between Mediterranean Shores: Undocumented Migration in the South of Europe«, *The IUSSP General Population Conference XXIV*, 18–24 August 2001, Salvador.
- KING, Russel, FIELDING, Anthony i BLACK, Richard (1997). »The international migration turnaround in Southern Europe«, u: Russel King i Richard Black (ur.). *Southern Europe and the New Immigrations*. Brighton: Sussex Academic Press, str. 1–25.
- KING, Russel, LAZARIDIS, Gabriella i TSARDANIDIS, Charalambos (2000). *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. New York: St. Martin's Press.
- KING, Russell i RIBAS-MATEOS, Natalia (2002). »Towards a diversity of migratory types and contexts in Southern Europe«, *Studi Emigrazione*, god. 39, br. 145, str. 5–25.
- LEWIS, R. Jim i WILLIAMS, Allan M. (1985). »The Economic Impact of Return Migrants in Central Portugal«, u: Russell King (ur.). *Return migration and regional economic problems*. London: Croom Helm, str. 100–129.
- LIGHT, Ivan (1972). *Ethnic Enterprise in America: Business and Welfare among Chinese, Japanese, and Blacks*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- MASSEY, Douglas S., ARANGO, Joaquín, HUGO, Graeme, KOUAOUCI, Ali, PELLEGRINO, Adela i TAYLOR, Edward J. (1998). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.
- MENDOZA, Cristóbal (2000). »African Employment in Iberian Construction: a Cross-Border Analysis«, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, god. 26, br. 4, str. 609–634.
- MONTANARI, Armando i CORTESE, Antonio (1993). »Third World Immigrants in Italy«, u: Robert King (ur.). *Mass Migration in Europe: the legacy and the future*. London: Belhaven Press, str. 275–292.
- ORTEGA PEREZ, Nieves (2003). »Spain: forging an immigration policy«, u: Universidad de Granada – Migration Information source, <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=97> (15. 04. 2010.).
- PAJARES, Alonso Miguel (2008). »Comunidades inmigradas de la Europa del Este: El caso del colectivo rumano en España«, *Revista CIDOB d'Afers Internacionals, (Migraciones y redes transnacionales: Comunidades inmigradas de Europa Central y del Este en España)*, br. 84, pp. 65–79, http://www.cidob.org/es/publicaciones/revistas/revista_cidob_d_afers_internacionals/migraciones_y_redes_transnacionales_comunidades_inmigradas_de_europa_central_y_del_este_en_espana (20. 05. 2010.).
- PAPADOPOULOU, Aspasia (2005). *Regularization Programmes: an Effective Instrument of Migration Policy?* Geneva: Global Commission on International Migration, (Global Migration Perspectives, br. 33), <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2033.pdf> (04. 02. 2011.).
- PEIXOTO, João (2009). »New migrations in Portugal: labour markets, smuggling and gender segmentation«, *International migration*, god. 47, br. 3, str. 185–210.
- PIORE, Michael J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. New York: Cambridge University Press.
- PIRES, Rui Pena (2003). *Migrações e Integração*. Oeiras: Celta Editora.
- PORTES, Alejandro i BACH, Robert L. (1985). *Latin Journey: Cuban and Mexican Immigrants in the United States*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.

- PORTES, Alejandro i LEIF, Jensen (1989). »What's an Ethnic Enclave? The Case for Conceptual Clarity«, *American Sociological Review*, god. 52, br. 6, str. 767–771.
- REYNERI, Emilio (1998). »The mass legalization of migrants in Italy: permanent or temporary emergence from the underground economy?«, *South European Society and Politics*, god. 3, br. 3, str. 83–104.
- REYNERI, Emilio i BAGANHA, Maria (2001). »Migration and the Labour Market in Southern Europe«, *IMIS-Beiträge*, 2001, br. 17, str. 33–53.
- ROCHA-TRINDADE, Maria B. (2002). »Portugal: ongoing changes in immigration and governmental policies«, *International Migration Review*, god. 39, br. 148, str. 795–811.
- RUSPINI, Paolo (2009). »Chapter 23: Italy«, u: Martin Baldwin-Edwards i Albert Kraler (ur.). *REGINE – Regularisations in Europe*. Amsterdam: European Commission – Amsterdam University Press, str. 351–371.
- SALT, John (2003). *Current Trends in International Migration in Europe*. Bruxelles: Council of Europe (CDMG, 39).
- SOLÉ, Carlota (2003). »The labour market and racial discrimination in Spain«, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, god. 29, br. 1, str. 121–140.
- Trends in International Migration 1997* (1997). Paris: OECD.
- Trends in International Migration 2003* (2003). Paris: OECD.
- ZONTINI, Elisabetta (2002). »Towards a comparative study of female migrants in Southern Europe: Filipino and Marrocan women in Bologna and Barcelona«, *Studi Emigrazione*, god. 39, br. 145, str. 107–135.

Snježana GREGUROVIĆ

Characteristics of Migration Flows and Integration of New Immigrant Groups in the Labour Market in Southern European EU Member States

SUMMARY

In the early 1990s, and especially after the accession to the European Union, southern European countries were faced with an increased influx of immigration, particularly by third country citizens. The majority of migration flows refers to illegal migration. In this paper, the integration of new immigrant groups in the labour market has been analysed by using the theory of the segmented labour market. A high degree of labour market segmentation and irregularities in the analyzed countries is particularly present in the construction, agricultural and service sectors (households, hotels and catering). Illegal recruitment is an important attractive factor for illegal migrants, and encourages the development of illegal migration. Frequent implementation of control programmes solves the problem of illegal migrants only partially while, at the same time, an increasing number of new immigrants is being “attracted”. Due to special features of more recent migration flows in southern European countries, it is possible to apply the “South European immigration model” by King and Ribas-Mateos, portraying these flows triangularly. In this model the mass influx of immigration is connected to a high level of irregularities in the economic sector and a weak welfare state. The uneven economic development of sending and receiving countries, as well as the perception of new immigrants (third country citizens) exclusively through the prism of *homo economicus*, does not inspire too much optimism that their position in the labour market and in society will significantly improve in the foreseeable future. On behalf of more equitable treatment of new immigrant groups, their greater recognition should be demanded from receiving countries’ governments as well as the regulation of their position by introducing new and different norms and standards, based in the first place on universal human rights.

KEY WORDS: immigrants, migration, integration of migrants, labour market, illegal migration, southern European countries

Snježana GREGUROVIĆ

Caractéristiques des flux migratoires et intégration de nouveaux groupes immigrants sur le marché du travail dans les pays du sud-est européen, membres de l’Union Européenne

RÉSUMÉ

À l’aube des années ‘90 du 20e siècle, plus particulièrement suite à leur entrée dans l’Union européenne, les pays de l’Europe du sud-est se sont vus confrontés à un flux d’immigration croissant, principalement de ressortissants de pays du tiers-monde. Les flux migratoires relèvent, dans la plupart des cas, à la migration illégale. La présente étude se propose d’analyser, au moyen de la théorie du marché du travail segmenté, l’intégration des nouveaux groupes immigrants sur ce marché où il a, d’ailleurs, été observé un degré élevé de segmentation et

d'illégalité particulièrement présent dans les secteurs de la construction, de l'agriculture et des services (aide à domicile et CHR). Or, le recrutement au noir constitue un important facteur d'attraction pour les aspirants à l'immigration clandestine et contribue, de ce fait, à son développement. En outre, l'application fréquente de programmes de régularisation, bien qu'ils ne soient qu'une solution partielle à la situation des immigrés illégaux, a également pour effet d'en « attirer » un nombre croissant. Les spécificités des flux migratoires en Europe du sud-est sont présentées sous format triangulaire dans le « modèle d'immigration du sud-est européen » de King et Ribas-Mateos. Dans ce modèle le flux d'immigration massive y est ainsi mis en relation avec des niveaux élevés de l'illégalité dans le secteur économique et avec les faiblesses de l'Etat-providence. Les disparités du développement économique entre les pays d'origine et d'accueil de migrants ainsi que la perception de ces derniers, souvent originaires de pays du tiers-monde, à travers le seul prisme de l'*homo economicus* ne sont pas propices à l'optimisme quant à l'amélioration essentielle, à terme, de leur statut sur le marché du travail et dans la société. Il serait donc judicieux de plaider pour un traitement plus juste de ces nouveaux groupes d'immigrés et de revendiquer, dès lors, auprès des gouvernements des pays d'accueil une plus grande prise en considération de ces populations en vue de régler leur situation par l'instauration de nouvelles normes émanant primordialement des droits de l'homme universels.

MOTS CLÉS : immigrés, migrations, intégration des immigrés, marché du travail, migrations illégales, pays du sud-est européen